

SVENSK INRIKESPOLITIK I VÄRLDSKRISENS SKUGGA

Av docent GUNNAR HECKSCHER, Uppsala

EJ ENS den bittraste motståndare till 1933 års »kohandel» och den nuvarande regeringskoalitionen kan bestrida, att den omgruppering i svensk inrikespolitik, som ägde rum för fem år sedan, till en början medförde en stark ökning av det inrikespolitiska intresset. Genom övergången till vad som i realiteten var majoritetsparlamentarism drogs intresset från de svårfattliga utskottsuppgörelserna till de mera enkla — och förenklade — striderna mellan en ständigt segrande regering och en ständigt underlägsen men oföränderligen lojal opposition. Det hela blev ytligt sett lättare att begripa, och den demokratiska väljarkåren visade också ett ökat intresse, som nästan uteslutande blev till vinst för de framgångsrika partierna, om man bortser från folkpartiets naturliga återhämtning 1936 efter det överdrivna bakslaget vid 1932 års Kreuger-val.

De sakliga motsättningarna mellan 1933 års segervinnare och deras belackare äro alltför söndertjatade för att åter upptagas till diskussion. Åtskilligt tyder på att det var en tillfällighet vilken sida som tog hem spelet, och att vilken konsekvent och intelligent genomförd regeringspolitik som helst skulle ha kunnat uppnå samma goda resultat på det ekonomiska området. Däremot råda knappast några delade meningar om, att den svenska demokratien vid denna tidpunkt hade större behov av just en konsekvent och intelligent genomförd regeringspolitik än av något annat. Därför utan skulle parlamentsledan lätt ha kunnat ta sig utomordentligt farliga uttryck och den ekonomiska krisens sociala motsättningar ha brutit ut i öppen konflikt. Ögonblicket krävde ledning, likgiltigt varifrån, och det är den socialdemokratiska partiledningens heder och förtjänst om svensk politik att den så snabbt och skickligt anpassade sig efter ögonblickets krav.

För denna gång har svensk inrikespolitik gått över den kritiska punkten. Även om den korta högkonjunktrens topp synes

vara passerad och den svenska exportindustrien redan haft stark känning av en begynnande försämring i läget, vill det knappast förefalla som om denna skulle antaga en tillnärmelsevis så krisartad karaktär som förra gången, bland annat därför att näringslivets män i så gott som alla länder tagit lärdom av den bittra erfarenheten och visat större försiktighet. Våra inrikespolitiska problem ha därmed förlorat, ingalunda sin betydelse, men vad man skulle kunna kalla det omedelbara spänningsmomentet. Ännu vid höstens val ha partiorganisationerna i stort sett lyckats få fram sina skaror till valurnorna, men de politiskt opinionsbildande individerna och medborgargrupperna i både »arbetarklassen» och »medelklassen» börja vända sin uppmärksamhet åt andra håll. En liten grupp intellektuella radikaler har visserligen ännu ej hämtat sig från den första förtjuningen över möjligheterna till fritt och obehindrat experimenterande med den svenska socialpolitiken, men flertalet av de politiskt intresserade har fäst blickarna på det drama som utspelas utanför våra gränser, visserligen icke utan mycken undran över hur lång tid som ännu återstår tills även Sverige måste gå att intaga sin mer eller mindre ansvarsfyllda plats på scenen.

De inrikespolitiska återverkningarna härav äro betydelsefulla och förtjäna större uppmärksamhet än hittills kommit dem till del. När det gäller utrikespolitiken gå nämligen de politiska åsiktsmotsättningarna alls icke efter samma linjer som i de socialpolitiska spörsmålen. Herrar Rickard Sandler, K. G. Westman, Gustaf Andersson i Rasjön, Gösta Bagge och Rütger Essén företräda olika schatteringar och olika uppfattningar om de lämpligaste medlen, men målet — att så långt som det är möjligt bevara Sveriges neutralitet och politiska handlingsfrihet — är för dem alla gemensamt. Vad som gäller ledarna, gäller i betydande grad även deras mera ansedda partivänner, och av allra största vikt är att hos många av dem håller på att utbilda sig den uppfattningen, att denna gemensamma strävan är av större betydelse än några inrepolitiska meningsskiljaktigheter, ej minst därför att det här gäller möjligheten att över huvud få bedriva en självständig svensk reformpolitik.

I en akut konflikt, d. v. s. krig eller omedelbar fara för ett sådant, skulle denna gemensamma övertygelse finna sin naturliga utlösning i en allmän nationalregering, icke främst för att de personligen dugligaste krafterna skola kunna användas på

ledande poster, utan för att i alla kretsar skapa största möjliga förtroende för ledningen och dess åtgärder. Ett sådant perspektiv kan ur många synpunkter förefalla tilltalande för både socialdemokratien och högern, kanske också för folkpartiet. Dessa grupper skulle komma att bli de dominerande, åtminstone sakligt sett. Regeringsarbetet skulle i hög grad få sin prägel av den nationella utrikespolitikens krav, något som måste tilltala de konservativa, medan å andra sidan statsverksamhetens utbredning över det ekonomiska fältet säkerligen skulle fortgå med en snabbhet, som icke kunde vara annat än tilltalande för socialdemokraterna, i synnerhet som den nationella samlingen skulle försvåra eller rentav utesluta ett verksamt motstånd från företagavärldens sida. Mellanpartierna åter ha icke samma anledning att motse en sådan utveckling med optimism. Deras inflytande skulle — i den mån icke personliga förhållanden ökade det — bli synnerligen ringa, och deras möjligheter att spela ut ytterlighetsgrupperna mot varandra vore helt försvunna. Bortsett från fundamentala åsiktsmotsättningar, som i ett kritiskt läge tillfälligt skjutas åt sidan, finnas nämligen till följd av den svenska politikens traditionellt fridsamma karaktär inga hinder för ett nära och förtroendefullt samarbete mellan högermän och socialdemokrater. Tvärtom: dessa båda grupper, som i den svenska parlamentarismens hittillsvarande historia burit en väsentligt större del av regeringsansvaret än mellanpartierna, ha redan därigenom en gemensam känsla för den starka regeringens värde och uppgifter, de ha i grund och botten en viss ömsesidig respekt, som följer av att de alltid, mer eller mindre frivilligt, måst företräda *egna* åsikter i stället för att låta sin position bestämmas av ett medeltal mellan andra stridande gruppers ståndpunkter, och båda torde vid det här laget ha gripits av en viss leda vid sina påtvungna bundsförvanter. Liksom många inom socialdemokratien förlorat all respekt för ett parti med så låg personlig standard som bondeförbundet, råder inom det större oppositionspartiet ett visst bekymmer över folkpartiets tendenser att snegla efter en »vänstersamling», vilka ge intryck av att vissa grupper där högst av allt åstunda att få intaga bondeförbundets plats i regeringskoalitionen. Å andra sidan har folkpartiet proportionsvis ett större antal »ministrabler» än något annat parti och torde sålunda på rent personlig väg ha möjlighet att utöva ett stort

reellt inflytande, vilket knappast kan bli resultatet av dess nuvarande riksdagspolitik.

Det har därför sin betydelse att i förväg söka precisera, under vilka förhållanden en allmän koalition från högern till socialdemokraterna skulle vara önskelig. Säkerligen komme den utan vidare till stånd, om Sverige anfölles eller på annat sätt direkt indroges i krig. Men även ett par andra fall skulle kunna medföra nästan lika stort behov att avkoppla de inrikespolitiska motsättningarna. En väpnad konflikt annorstädes i Europa, som hotar att vidgas till ett allmänt krig, innebär sannolikt så starka påfrestningar på vår neutralitet, att alla politiska riktningar i god tid måste underkasta sig gemensamt ansvar för fredens bevarande. Slutligen är det långt ifrån osannolikt, att vårt land oavsett krig eller omedelbart krigshot av en eller annan främmande makt utsättes för starka politiska påtryckningar, vilka måste mötas genom en kraftig manifestation av fullkomlig nationell enighet, ej minst för att beröva främmande makter en efterlängtdad möjlighet att spekulera i våra inre tvister. Även då synes en allmän koalitionsregering vara den enda utvägen.

Men också endast under dylika förutsättningar. Ty det måste, bland annat till undvikande av allt missförstånd, eftertryckligt framhållas att ett sådant försök därförutan icke blott är osannolikt utan även skulle vara utomordentligt farligt för de samverkande grupperna och den svenska demokratien över huvud. Så länge de ekonomiska problemen faktiskt om också ej psykologiskt dominera, går en klar skiljelinje mellan socialdemokratien och det nuvarande bondeförbundet å den ena sidan, högern och det nuvarande folkpartiet å den andra. Inom båda oppositionsgrupperna stå inflytelserika element, förmodligen de inflytelserikaste, mycket långt ifrån en negativ ståndpunkt till statens verksamhet på det ekonomiska området, liksom varken socialdemokratien eller den socialistiska bonderörelsen helt accepterar kravet på produktionsmedlens förstatligande. Men klyftan är likväl tillräckligt djup mellan dem som önska ett *överbärande* fritt näringsliv och dem som önska förbehålla de mest betydelsefulla ekonomiska avgörandena åt regering och riksdagsmajoritet. Likaså inom socialpolitiken: det är lika orimligt att beskylla oppositionen för en negativ ståndpunkt till sociala reformåtgärder som att beskylla regeringen för att helt negligera sakens ekonomiska sida; och likväl möter det ingen svårighet att konstatera

den nästan oöverkomliga motsättningen mellan dem som önska binda sig för så stora sociala utgifter som vi i bästa fall kunna komma att få råd till och dem som vilja nöja sig med vad vi kunna vara någorlunda säkra på att få råd till. Slutligen: även om alla partier »accepterat demokrati» betyder ordet mycket olika saker för dem: de ena mena därmed ett statskick där majoritetsgruppen eller -grupperna utöva en ohämmad makt till sin egen ekonomiska fördel, de andra allas gemensamma medverkan i statens styrelse till allas gemensamma bästa, under vederbörligt hänsynstagande till olika berättigade minoritetsintressen. Formler av denna art täcka naturligtvis alls icke fullständigt de stridiga syftemålen i enskilda fall, men de ge åtminstone någon föreställning om de verkliga motsättningar som ligga bakom »den svenska idyllen». Om de ledande politikerna utan trängande skäl av utrikespolitisk natur sökte bilda en allmän koalitionsregering oaktat dessa fundamentala konflikter, skulle därur framväxa ett missnöje med demokratiens »korruption», som, därest icke koalitionen hastigt sprängdes, logiskt skulle föra fram till diktaturen: deras eller någon annans.

Vad som nu innebär en så stark komplikation i vårt inrikespolitiska läge, är omöjligheten av att med ens ett minimum av sannolikhet förutsäga, om läget inom den närmaste tiden blir sådant att inrikespolitiken fortfarande dominerar, eller om den skall lämna plats för utrikespolitiken. Ingen önskar i själ och hjärta en utrikespolitisk kris. Men det betyder så oändligt litet vad man önskar i Sverige, och med världspolitikens nuvarande sensationella karaktär kan konflikten till synes komma när som helst, liksom den också, under förutsättning av tillräcklig undfallenhet från endera stormaktsgruppens sida, kan dröja länge eller kanske möjligen rentav helt ställas på framtiden. Det är dessutom ur förevarande synpunkt ganska likgiltigt om den europeiska krigsfaran verkligen är så stor som den allmänt antages vara. Huvudsaken är att politikerna i Sverige liksom i andra länder behärskas av en *känsla* av krigsfara. Ty denna känsla är tillräcklig för att hindra dem från att ägna ett tillräckligt mått av uppmärksamhet åt de betydelsefulla problem, med vilka de ha att syssla i sin praktiska verksamhet. Denna brist på intresse yttrar sig hos makthavarna som slarv och planlöshet vid reformernas utarbetande, hos dem som stå utanför som bristande skärpa i kritiken mot den slarviga och planlösa re-

formverksamheten. Hur skulle man också kunna samla sig till att planera ett socialt reformarbete på lång sikt, som kanske blir avbrutet inom några månader; och kan det löna mödan att sätta in hela sin kraft på att kritisera åtgärder, som inom samma tid kunna bli betydelselösa till följd av händelsernas egen logik?

Möjligen visar sig även en annan effekt, i den mån de politiskt ledande bli övertygade om behovet och sannolikheten av en kommande regeringskoalition. Harold Laski har i sin omdiskuterade skrift »Democracy in Crisis» bjärt utmålet farorna för att överklassens sociala lojalitet skulle taga slut, därest en socialistisk politik verkligen genomfördes i England. Riktigheten av hans prognoser är säkerligen ytterst diskutabel, men så mycket kvarstår i alla fall, att människor och sociala grupper, såvida de ej behärskas av något enande religiöst eller politiskt trossystem, kämpa mycket bittert för sina ekonomiska fördelar och ofta, kanske oftast, stå beredda att sälja sig till »påven, turken eller Satan, bara han betalar bra». I allmänhet räcker det förresten om han *lovar* att betala. Det är den betydelsefulla realitet som ligger bakom den ofta förlöjligade fruktan för att kommunistiska eller nationalsocialistiska ytterlighetsriktningar skulle få makt över någon huvuddel av svenska folket. Den politiska idyllen i Sverige har den förtjänsten att vi ännu ej haft några allvarliga påfrestningar av detta slag, och det är även detta som gör att man med sådan säkerhet kan tala om möjligheten av nationell samling, om en sådan visar sig erforderlig. Ingen vet dock hur länge detta kommer att vara. Även den planlösaste socialisering utlöser förr eller senare en kamp om samhällslivets ekonomiska fundament, en kamp som kan taga sig blodiga uttryck. Kan enighet icke uppnås i ett yttre krisläge, hotar för varje europeiskt land den största faran genom inbördeskrig. Vågar man hoppas att regering och opposition, därest de i varandra se blivande medarbetare i en nationell koalition, även i fortsättningen skola låta sig angeläget vara att icke uppväcka eller utnyttja krafter som en gång kunna komma att spränga sönder det svenska samhället?

Till slut också några ord om den svenska demokratiens framtid överhuvud taget. Vare sig vi ha att vänta en nationell samlingsregering eller ett fortsatt regemente av samma slag som det nuvarande, förefaller det uppriktigt sagt icke särdeles troligt, att någon verklig parlamentarisk partiväxling av samma slag som

under 1920-talet återkommer inom det eller de närmaste årtiondena. Detta betyder en fredligt genomförd men därmed icke mindre genomgripande förändring i hela det demokratiska systemets natur: parlamentarismens avskaffande. De som gjort sig skyldiga till den vanliga förväxlingen mellan parlamentarism och demokrati få därmed en god åskådningsundervisning, men viktigare är problemet hur det nya systemet kommer att gestalta sig. De två alternativ, som ligga närmast till hands, kunna karakteriseras med uttrycken det danska och det estniska. Det förra betyder regering genom en eller flera olika vänsterkoalitioner, alla under socialdemokratisk ledning, med ett permanent oppositionsparti: högern. Såsom det danska exemplet visar, hotar då faran av att regeringspolitiken blir så hänsynslös och utmanande, att oppositionsgruppen får svårt att bevara känslan av lojalitet mot demokratin hos sina anhängare. Den andra utvägen betyder, att man även formellt avstår från det parlamentariska spelet, söker samla så starka krafter som möjligt i ett statsparti och bevarar en opposition — låt vara inom ett högst begränsat utrymme — blott som garanti för den hälsosamma kritiken. Med det estniska exemplet för ögonen kan man i så fall kanske sätta i fråga, hur pass verklig denna kritik kommer att bli, och därmed hur mycket verklig självstyrelse som kan räddas över i det nya systemet. Å andra sidan medför detta tillvägagångssätt sannolikt mindre risker för samhällets lugn och fred än det danska. Och under alla omständigheter torde man på borgerligt håll böra erinra sig — vad även det danska exemplet redan nu visar — att en praktiskt taget allsmäktig socialdemokrati säkerligen kommer att begagna varje anledning att inskränka eller i praktiken ointetgöra opponenternas handlings- och yttrandefrihet.

Det har här ingalunda varit fråga om att skissera något program för svensk politik, vare sig ur partisynpunkt eller därför utan. Men det ligger en viss fara i att, låt vara av grannlagenshetsskäl, blunda för de verkliga problem som i närvarande läge föreligga utanför den ekonomiska och internationella politikens ram. Ätminstone enligt författarens mening skulle det vara hälsosamt, om något av den tid som efter höstens uppriktigt sagt ganska intresselösa valrörelse kan bli över för fundamentala frågor ägnades åt en mer än hittills öppen hjärtig diskussion om sannolikheten av en framtida nationell koalition för att möta en utrikespolitisk kris, om de hänsyn denna möjlighet kan ålägga de

stridande partierna redan under nuvarande förhållanden, och om den framtida gestaltningen av det demokratiska — men knappast parlamentariska — styrelsesättet i vårt land. Kanske skulle ur en sådan diskussion kunna utkristallisera sig något som kunde förtjäna att kallas både idé- och handlingsprogram.

Denna artikel var i huvudsak utarbetad och uppsatt före landstingsvalen. De anförda synpunkterna kunna förmodligen just nu knappast påräkna någon förstäelse hos en segerdrucken socialdemokrati, som mer än någonsin blivit övertygad om sin egen förträfflighet och förmåga att praktiskt taget ensam styra det svenska folket. Även oppositionen torde efter detta resultat vara mycket främmande för tanken på någon allmän samlingsregering. Men tiden rider fort. Det ligger icke i någons intresse att skärpa motsättningarna i svensk politik så mycket, att förtroendet för vår utrikesledning allvarligt rubbas vare sig utomlands eller i inflytelserika svenska kretsar. Ej ens i detta val företräder socialdemokratien för övrigt mera än drygt hälften av valmanskåren. Även de 43 % som ej röstat med något av de röda partierna tillhöra svenska folket, huru lätt detta faktum än kan bli glömt. I varje fall är icke världsläget sådant, att ett mer eller mindre tillfälligt valresultat kan överskugga de avgörande problemen för svensk demokrati.